

éveinek könyvnyomdáiról — még a táboriakról sem feledkezve meg — nyomdászairól, és ezeknek tarka életéről igen sok új és jellemző adatot jegyez fel. Külön fejezetben szól a Kossuth-féle bankjegynyomda rövid de változatos történetéről. Csak azt szerettük volna, ha itt Landerer Lajosnak működési körét részletesebben ismertette volna. A jónevű nyomdásznak Kossuthhoz való viszonya szempontjából azt a kérdést eléggé érdekes volna élénkebben megvilágítani. A végső fejezet a táborban és a csataterén működött nyomdászokról szól, lehetőleg teljes névsor összeállítására törekedve. Ebben a névsorban szerepelnek Kliegl József és Kövesdi Dániel is, kik mindketten szedőgépek konstruálásával foglalkoztak s szomorú véget értek. A függelékben szerző közli a kolozsvári r. kath. liceumi nyomda ügykezelési és munka szabályzatát az 1814. évből. Az egész könyv tele van tanulságos illusztrációkkal.

Ismételten állíthatjuk, hogy Firtinger Károly szorgalommal összeállított és igen vonzóan megírt könyve a szorosan vett szakemberek mellett szélesebb körök őszinte elismerésére tarthat számot. Az előadás nyugodt folyását csak itt-ott zavarják kitérések. Így pl. az, a hol elpanaszolja, hogy az egyetemi nyomda régi üzleti könyveit nem lévén »nagyuri protekciója« nem használhatta fel kutatásaiban. Az ilyesmi inkább az előszóba való. Ott jobban meg is látják azok, a kiknek szánva van. *e. l.*

Henri Stein. *Manuel de Bibliographie generale (Bibliotheca bibliographica nova).* Páris, Picard Alphonse és fia kiadása, 1898. 8-adrét 895 l.

Véletlen körülmények folytán egy kissé elkésve kerül a sor a legújabb általános bibliografiai kézikönyv ismertetésére. De hát nem efemer jelentőségű munkáról van szó, a mely megjelenése után csakhamar elveszti érdekességét. Stein könyve a modern bibliografia monumentalis alkotásai közé tartozik. Petzholdt *Bibliotheca bibliographica*ja óta (1866) nem jelent meg az egyetemes bibliografiai irodalomnak hasonló részletességű és ennyire rendszeres elemzése. Mert Léon Vallée-nak 1884-ben és 1887-ben közzé tett *Bibliographie des bibliographies* című könyvei szerzőjük minden iparkodása mellett sem felelnek meg a kitűzött czélnak egyrészt a kritikai szempontok teljes mellőzése miatt, másrészt mivel a választott rendszer nem a legcélszerűbb. Így hát különösen a bibliografiai irodalomnak a legutóbbi évtizedekben beállott óriási fejlődése folytán nagyon érezhetővé vált egy kézikönyv szükségessége, a mely mint Petzholdt műve a bibliografiai irodalom mind sürűbbé való erdejében a kellő tájékozódást lehetővé tegye.

Nem itt a helye, hogy fejtegyük a modern bibliografiai problémák megoldására irányuló törekvéseket. Ez a kérdés mai

állításában külön beható tanulmányok tárgya. Azonban a legkülönbözőbb felfogások és irányzatok mellett is kétségtelen marad, hogy időnként égetően szükségessé válik az egész bibliografiai anyagnak összefoglaló kritikai ismertetése. Szó sincs arról, hogy az ilyen szintheticus művek magukban foglaljanak minden aprólékos bibliografiai munkálatot, a melyekre pedig sok esetben szükség lehet, azonban a főbb jelenségek ismertetése révén mind közelebb és közelebb viszik a kutatót az egyes kérdések, országok, irodalmak bibliográfiájának ismeretéhez s aztán, ha egyszer megtaláltuk a házat a melyben az lakik, a kit keresünk, könnyű lesz az ő külön lakosztályára ráakadni.

Stein bibliografiai rendszerének megállapításánál a Petzholdtét vette alapul, mely nézete szerint a legjobb. Természetesen módosította azt a tudományok mai állásának megfelelően különös figyelemmel a heidelbergi és halléi könyvtárak szakrendszereire. Összesen 17 főszakot különböztet, melyek a következők: I. Bibliographies universelles. II. Bibliographies nationales. III. Sciences religieuses. IV. Sciences philosophiques. V. Sciences juridiques. VI. Sciences économiques et sociales. VII. Sciences pédagogiques. VIII. Sciences pures. IX. Sciences appliquées. X. Sciences médicales. XI. Philologie et Belles-Lettres. XII. Sciences géographiques. XIII. Sciences historiques. XIV. Sciences auxiliaires de l'histoire. XV. Archeologie et beaux-arts. XVI. Musique. XVII. Biographie. Ezek a főszakok több-kevesebb alszakra oszlanak, a szerint a mint a létező bibliografiai anyag megkívánja. Mutatványul közöljük a VI. főszak részletezését: Generalités de l'économie politique, science politique, statistique, finances, monnaies, commerce et industrie, socialisme, corporations et associations ouvrières, assistance publique et privée, régime pénitentiaire. Egyáltalában minél részletezőbb osztályozásra törekszik, hogy könyvének használatát megkönnyébbítse. Szintén csak példakép említsük fel, hogy a XI. főszaknak egyik alszaka, melynek czíme: théâtre et littérature dramatique ilyen módon van részletezve: generalités, Allemagne, Autriche-Hongrie, Belgique, Danemark, Espagne, France, Grande-Bretagne, Italie, Pologne, Suede. Arra különösen nagy gondot fordít, hogy anyagát, a hol csak lehet geografiailag csoportosítsa.

Az így létrejövő nagyszámú szakokban helyezte el Stein nagy gondtal és türelemmel összegyűjtött könyv és dolgozat czímeit, hogy a bibliografiai irodalomról lehetőleg hű képet nyújthasson. Meglehet, sőt bizonyos, hogy néhány olyan cím hiányzik könyvéből, a mely némely szakkérdés szempontjából igen fontos útbaigazító volna, azonban tekintve az egész munka gondos összeállítását és kritikai jellegét egészben véve azt mondhatjuk, hogy Stein Manuel-jének megjelenése úgy tudományos, mint

gyakorlati jelentőségénél fogva kiváló fontosságú eseménynek nevezhető. A kritikátlan katalogusok mostani gyors szaporodása mellett egy ilyen kritikai alapon készült alapos munkálatnak igen nagy hivatása van. Lássuk egy pár szóban Stein kritikai módszerét is.

Előszavában fölemlíti, hogy a könyvében felsorolt bibliografiák nagy részét látta is s így saját meggyőződése alapján mond a legtöbb esetben ítéletet róluk. Ezek a rövid kritikák, a melyek az egyes bibliografiák pontos czímei után következnek igen nagy mértékben fokozzák a könyvnek úgy tudományos mint gyakorlati értékét. Rövidségüknél fogva még a legsietősebb kutatás közben is átolvashatók, míg Petzholdt igen sokszor túlhosszúra nyújtotta egyébként mindig igen tanulságos ismertetéseit. Kisebbszámú tévedések előfordulnak ugyan Stein kritikai ismertetéseiben is, de ez tekintve, hogy igen sokszor különösen előtte ismeretlen nyelveknél másodkézből kell dolgoznia, nem is csoda. Nézzük pl. a Szabó Károly-féle Régi Magyar Könyvtár ismertetését: Très remarquable travail, comprenant dans le premier volume le répertoire des ouvrages en langue hongroise publiés en Hongrie de 1531 à 1711, dans le second le répertoire des ouvrages en toute autre langue (latine allemande etc.) publiés en Hongrie de 1473 à 1711. Ez ismertetésben így igen nagy tévedés foglaltatik, a mire bibliografusok figyelmét nem is kell felhívunk. Azonban az ilyen tévedések mind helyreigazíthatók lennének egy második későbbi kiadás részére, ha az egyes nemzetek bibliografusai a maguk részét átvizsgálják s megjegyzéseiket közölnék a szerzővel.

A magyarországi bibliografiai munkásságról Stein már könyve előszavában is elismeréssel szól, midőn hazánkat azok közé az országok közé sorolja, a honnan a legkitünőbb bibliografiák kerültek ki. Azonban nem mondható, hogy könyve hű képet nyújtana bibliografiánkról. Kertbeny, Szabó Károly, Petrik, Glück S. könyvészeti munkáit részletesen ismerteti ugyan, s folyóiratunkról is hízegően nyilatkozik, azonban megfelelnek többek közt id. Szinnyei József két nagyszabású alkotásáról: a folyóiratok repertoriumáról és a magyar írók biográfiai lexikonjáról. Mindkét mű, különösen az utóbbi az egyetemes bibliografiai irodalomban is a legnevezetesebb jelenségek között kérhet magának helyet. Tagadhatatlan azonban, hogy a külföld mindinkább jobban tudomást vesz bibliografiai munkásságunkról is s Steinnak folyóirata *Le Bibliographe Moderne* állandóan figyelemmel kíséri törekvéseinket. E folyóiratban nemrég Szinnyei Józsefnek munkássága is érdeme szerint volt méltányolva.

Stein könyvét igen érdekes és hasznos függelékkel bővítette. Az első géographie bibliographique cím alatt azon helyek jegy-

zékét közli, a melyeknek a XIX. század előtt nyomdájuk volt, a helyek latin nevével s a nyomdászat ottani kezdetének évjelzésével. A második függelék az egyes nevezetesebb folyóiratok összefoglaló tartalomjegyzékeire vonatkozó bibliografiai adatokat foglalja össze: répertoire des tables générales de périodiques de toutes langues. A harmadik a nevezetesebb könyvtárak nyomtatványi katalógusainak jegyzéke: répertoire des catalogues d'imprimés des principales bibliothèques du monde entier. Mindezek csak kísérletek, a melyeknek az idő folyamán kell tökéletesülni. Annyi azonban bizonyos, hogy egy bibliografiai kézikönyvnek igen szükséges kiegészítő részei s újabb bizonyosságai a szerző tájékozottságának, szorgalmának és helyes gyakorlati érzékének.

E—r. L.

Dr. Louis Gerő. *La littérature hongroise en chiffres. Avec un tableau graphique.* Budapest, 1900. 46 l. nagy 8-adrét.

A párisi nemzetközi kiállítás alkalmából készült ez az előkelő nyomdászati kiállítási füzet, melyben a Pallas részvénytársaság igazgatója a magyarországi sajtótermelés statisztikáját állította össze tiz évről és pedig 1889-től 1898-ig

A statisztika két szempontból készült, első sorban a megjelent művek nyelvét s azután az egyes tudományszakokat tekintve. Bevezetésül szerző főbb vonásaiban megismerteti irodalmunk fejlődésének főbb vonásait. Azonban azt hisszük, hogy sokkal megfelelőbb lett volna, ha általános irodalomtörténeti szövegek helyett a múlt idők rajzolásánál is lehetőleg a könyvészeti statisztika adatait csoportosította volna. Igaz ugyan, hogy ez fáradságos vállalkozás lett volna, de a dolgozat célzatával inkább megegyezik, mint nevezetesebb íróink sommás sokszor nagyon is felszínes méltatása.

A statisztikai táblázatokban a szerző nagy részletességgel tünteti fel, hogy a szóban forgó tiz év alatt különböző nyelveken hány mű jelent meg Magyarországon végösszegül 34,416 művet állapítva meg, melyek közül tisztán magyar nyelvű 28,499 volt. Azután részletezi az egyes tudományszakokat szintén évek és nyelvek szerint s igen sok érdekes és jellemző adatot állapít meg, a melyeknek kulturhistorikusok, irodalomtörténetírók, sőt politikusok is nagy hasznát vehetik. Részletekbe e helyen nem bocsátkozhatunk s csupán a végösszegek följegyzésére szorítkozunk. Ezek szerint az említett tiz év alatt Magyarországon megjelent vallástudományi és erkölcstani mű 3039 (ebből magyar 2174), nevelésügyi, ide értve a tankönyveket, értesítőket, stenografiát is 7088 (magyar 6336), szépirodalmi 3978 (magyar 3448), irodalomtörténeti 922 (magyar 852), klasszika-filológiai 208 (magyar 137), nyelvészeti 714 (magyar 423), művészeti, esztetikai, zenei